

13/8

EXTREMISM I USA:

Amerikanism och konformism

ETT BEGREPP som motsvarar ordet amerikanism torde inte förekomma i något annat land. Man kan i England säga att en person eller en företeelse är oengelsk, och i Sverige används på samma sätt ordet osvensk. Men de begrepp som likt begreppet amerikanism skulle betona en speciell patriotism och en speciell enhetskänsla finns inte eller används i varje fall blott som ett garnityr utan saktlig innebörd i festliga sammanhang. Ordet amerikanism är däremot ett lösenord, en paroll. Theodore Roosevelt yttrade i ett tal under första världskriget: "Det kan inte få finnas någon halv amerikanism i detta land. Här finns rum blott för hundra procentig amerikanism, blott för dem som är amerikaner och ingenting annat." Sådana uttalanden överflödar i amerikansk politisk retorik. I andra länder är uttrycks sättet språkligt omöjligt.

Förhållandet är naturligt. Det är just bristen på gemensam tradition och på enhetlighet i etnisk, språklig och kulturell mening som gjort "amerikanism" till ett centralt honnörsord. Då Roosevelt fällde de citerade orden 1918 utgick han från att amerikanerna inte var ett folk i samma mening som engelsmännen eller svenskarna, att det fanns etniska grupper bland amerikanerna (främst tyskarna) som kände större samhörighet med det land de lämnat än det land de överflyttat till. Det är saknaden av självfallen gemenskap som leder till understrykandet av gemenskapen; det är immigrationen och den med denna följande etniska och religiösa splittningen som gör ordet amerikanism förstället.

Amerikanism innebär givetvis stark patriotism. Men särskilt inlägges i ordet något som man knappast tänker på i England och Sverige i samband med patriotism — därför att det är så självklart — nämligen lojalitet. Amerikanismen är ovillkorlig trohet mot Amerika; man skall känna sig som amerikan, inte som jude eller svensk eller neger eller katolik (andra religioner är det inte så känsligt med, ty de underliggier ingen världsstyrelse). En vanlig definition på amerikanism inom American legion är följande: "Amerikanism är en osviklig kärlek till landet; lojalitet mot dess institutioner och ideal; ivrig önskan att försvara det mot alla fiender; odelad trohet mot fanan och en önskan att trygga frihetens välsignelser för oss själva och våra efterkommare." Denna formulering kan synas allmän på gränsen till meningslöshet, men den innehåller mycket som antyder Amerikas speciella problem; det är fruktan för och hatet mot en ljum eller delad lojalitet som dominerar definitionen.

Träning i amerikanism: barnen i en New York-skola hälsar flaggan. Foto från 1890-talet.

"Lojalitet mot institutioner och ideal." Här antyds att amerikanismen innefattar ett visst system, en viss åskådning. Tankegången är lika gammal som den amerikanska republiken. Det självständiga Amerika var från början — trots den fruktan för genomförd folkstyrelse som inspirerade grundlagsfäderna — i jämförelse med andra länder ett frihetens, toleransens och demokratiens land. Invandrarna kunde, så förklarade man i tal och skrift, bli goda amerikaner genom att de anslöt sig till dessa värderingar; det var den gemensamma tron, inte härkomsten, som formade en särpräglad nation. Amerikansk patriotism, amerikanism, blev alltså, måste bli något annat än patriotismen i Europa; den ärvdes inte, kan det sägas, den förvärvades, den beordade inte på var man fötts, utan hur man tänkte. Efter hand utvidgades det fäng av föreställningar som ansågs känneteckna Amerika. Genom traditionen helgades den fria företagsamheten, individualismen, konkurrens- och tävlingslusten, tendensen att betrakta Amerika som stående utanför bråket i andra världsdelar, fjärran från världens yra. Den äkta, typiska amerikanismen blev automatiskt konservativ så tillvida som den höll fast vid traditionella värden som ansågs typiska för Amerika. Här föreligger en ansats till motsättning, som är väsentlig för förståelse av amerikansk utveckling: amerikanismen betyder å ena sidan konformism, å andra sidan frihet och individualism, om man så vill konformism i individualism. På vissa områden var det inte svårt att finna ett slags praktisk kompromiss; så t. ex. blev det socialt obligatoriskt att tro på Gud, alla religioner blev tillåtna, men de tenderade, såsom Commager visat, att bli mer och mer lika. På det ekonomiskt-sociala området var en sådan lösning otänkbar.

Vad jag här främst vill betona är att amerikanismen genom sin inriktning på gemensamma värderingar blir konformism (en ersättning för den ärvda gemenska-

pen) och att denna konformism lätt blir en form av extremism. Ty med den särpräglade patriotismen följer att avvikande åsikter kan betraktas som oamerikanska, att rörelser med dylika åsikter kan ses med samma speciella ovilja som man i andra länder förbehåller uttänningar. Då vi i Sverige kritiserar socialismen säger vi att den till sina konsekvenser är farlig för demokratin, men vi påstår inte att den är osvensk, i Amerika säger man på många håll att socialismen och andra radikala rörelser är oamerikanska, en form av förräderi. Detta åskådliggör den amerikanska demokratiens speciella dilemma.

Denna form av nationalism eller amerikanism, som kan kallas åsikts- eller konformitetsamerikanism, är den för USA mest egenartade, men den är inte den enda. I stället för åsikterna är det hos andra amerikaner fråga om situation eller status. En sådan form är tendensen att betrakta vissa ras- eller nationalitetsgrupper som på en gång överlägsna och i mera egentlig mening amerikanska. Här finns många variationer: de vita mot de svarta och gula, "arier" mot icke-"arier", folk av "nordisk ras" mot syd- och östeuropéer, anglosaxare mot alla andra. Under skilda skeden har olika varianter av denna härkomstamerikanism varit av betydelse. Naturligt är exempelvis att detta slags amerikanism under utrikespolitiska konflikter riktar sin spets mot de etniska grupper som härstammar från de folk med vilka Amerika är i konflikt. En annan variant av amerikanismen består i misstro mot främlingar över huvud, i hävdandet av infödda amerikaners särställning mot nyinflyttade och invandrare. Slutligen har amerikanismen ofta kombinerats med protestantism och därmed blivit aggressiv antikatholicism. Denna form kan sägas vara en blandning av åsikts- och statusamerikanism, ty dels har den katolska tron ansetts oamerikansk, dels har denna tro kännetecknat vissa etniska minoriteter, dels har katolikerna genom sitt lydnadsförhållande till en internationell kyrka kunnat betecknas som tillhörande främmande makt och därmed som tivelaktiga i sin lojalitet.

Amerikanismen, och särskilt åsiktsamerikanismen, präglar samhällslivet på ett sätt om vilket amerikanerna själva sällan är helt medvetna. Konformismen, denna ersättning för en mera ordinär nationell gemenskap, influerar ständigt, inte bara i krissituationer, institutioner, rörelser och idéer. Inte minst för de grupper vilkas härkomst eller religiösa tro eller egenskap av invandrare gör dem till ett slags andra klass amerikaner har det varit nödvändigt att genom korrekta åsikter visa sin amerikanism; de blir därigenom acceptabla och respektabla. Jakten på oamerikansk verksamhet har inte bara bedrivits av några kongressutskott under de senaste årtiondena, utan alltid, och av en mycket stor del av det amerikanska folket; det har i detta sammanhang talats om en speciellt amerikansk intolerans, men främst måste fastslås att denna intolerans till en viss grad är frukten av Amerikas helt egenartade situation och varit förutsättningen för bildandet av ett amerikanskt folk. Vilken period i amerikansk historia man än studerar finner man — om också oftast i mindre skala — samma kombination av misstänklighöranden, angivelser, förtal och ultrapatriotiska deklamationer som nu. Detta har hittills varit en del av den amerikanska människans villkor.

Alldeles särskilt har — det ligger i sakens natur — denna aktiva form av åsiktsamerikanism framträtt i krav på konformitet inom undervisningen; denna har varit det främsta medlet att svetsa sam-

man religiösa och etniska grupper, att producera amerikaner. De amerikanska lärarna har varit hårt påpassade av medborgare och organisationer, som krävt höggradig patriotism och inskridit mot allt som kunnat tydas som socialism, ateism eller andra avvikelser från det härskande mönstret. Konformismen har färgats av en anti-intellektualism, som blir ofrånkomlig då vissa åsikter förklaras vara de enda riktiga och anständiga.

Under kriser och krig och skeden av stegrad spänning — att entydigt karaktärisera dessa lägen är knappast möjligt — har amerikanismen blivit mera utbredd, aggressiv och inflytelserik. I stort sett har härvid skilda former av amerikanism kombinerats. De ryktbara speciallagar som antogs 1798 under konflikten mot Frankrike gick ut på att begränsa yttrande- och tryckfrihet, att försvaga de i Amerika boende utlänningarnas ställning och att försvåra förvärvet av amerikansk medborgarrätt; irländarna hörde då till de invandrare som man i första rummet ville kontrollera eller avvisa. Native American Party och Know Nothingrörelsen på 1840- och 1850-talen riktade sig mot främlingar, katoliker och negrer samtidigt som det "amerikanska" förhålligades. Hos Theodore Roosevelt, som i mycket personifierar reformvänlig konservatism och nationalism omkring sekelskiftet, förenades åsiktsamerikanism med tro på rasens avgörande betydelse och anglosaxarnas överlägsenhet. Efter det första världskriget kom "den röda skräcken" och den nya Ku Klux Klan, i huvudsak lik Know Nothingrörelsen. Före det andra världskriget framträdde amerikaniserade varianter av fascism sida vid sida med antisemitism och andra mot skilda grupper riktade varianter av ultranationalism.

Utvecklingen efter andra världskriget företer i detta hänseende något nytt. Åsiktsamerikanismen är generellt sett (som undantag

utgör läget i Texas det bästa exemplet) inte förbunden med någon form av statusamerikanism. Tvärtom, samma personer och organisationer som hyllar McCarthy och med iver deltar i häxjakten, uttalar sig för tolerans och likställighet när det gäller raser, nationaliteter och religioner. Samtidigt som antisemitismen går tillbaka, antikatholicismen blir sällsynt och negrerna får nya rättigheter har amerikanismen som konformism upplevat några av sina största triumfer, och de högerradikala tendenser som är dess uttrycksformer har rent av framstått som ett hot mot den amerikanska demokratin.

Varpå beror detta? Finns rentav ett sammanhang mellan konformismens frammarsch och intoleransens reträtt på andra punkter? Endast högst osäkra hypoteser är möjliga. På grund av de omkring 1920 genomförda lagarna är antalet invandrare och nykomlingar vida mindre än förr; "främlingarna" förnims inte längre som någon fara. I motsats till vad tidigare i jämförbara lägen varit fallet kan ingen etnisk eller religiös minoritet identifieras med fienden — Ryssland och kommunismen. De som kommit från eller härstammar från stater tillhörande östblocket hör tvärtom till de mest aggressiva antikommunisterna; detsamma gäller katolikerna. Framför allt bör betonas att Amerika känner sig vara i ett mera hotat läge än någonsin förr, att kravet på sammanhållning och konformism därför kan drivas med större skärpa och framgång än tidigare samt att den fiende som måste bekämpas är på en gång en stat, en åskådning och en sammanlutning inom Amerikas gränser. Det är begripligt att amerikanismens konformism stimuleras av striden mot kommunismens totala konformitet.

HERBERT TINGSTEN

I denna serie av Herbert Tingsten har tidigare två artiklar varit införda: "Jakten efter säkerhet" (7/8) och "Organisationernas kamp" (10/8).

13/8

HERBERT TINGSTEN:
*Trolleri, ironi
och intelligens*

Thomas Mann har för min och en något äldre generation varit den författare vi följt längst; under omkring fyrtio år har varje bok av honom varit en händelse. Jag kan återkalla minnet av det intryck de skilda böckerna gjort, från "Tristan" och "Buddenbrooks" över "Döden i Venedig" och "Bergtagen" till "Doktor Faustus" och nu senast "Krull". Han har givit oss många hundra timmar av njutning och självförglömmelse, vi har grälat om hans figurer som om de varit goda vänner, vårt sätt att tänka och leva har påverkats på ett sätt som vi är starkt medvetna om, men inte kan bedöma och uppskatta. Av ingen annan prosaförfattare har jag kunnat stycken utantill; de har ackompanjerat lyckliga och olyckliga dagar som jag antar att musikstycken gör det för de människor som har förmågan att förstå musik.

Då jag började läsa Thomas Mann hade jag redan läst tillräckligt mycket av de stora ryssarna för att ställa dem — för alltid — i en klass för sig; Mann bekräftade själv denna uppfattning då han talade om den heliga ryska litteraturen. Då Mann, särskilt efter brytningen med nazismen, beskrivits som moralist och representant för demokratisk humanism har detta alltid synts mig vara skevt och vilseledande. Trolleriet, ironin, den överlägsna intelligensen var hans sak; ett patos som kunde övervinna detta genomsådande tycks han mig inte ha haft, och då han söker arbeta i den genren förefaller mig tonen alltid vara en aning falsk. Men i sin förening av fantasi och tanke skärpa har han mer än någon annan av de samtida givit oss glädje, stimulans och lärdomar, en värld av utmejslade människor, sinnrikhet och djupsinne.